

KRZYSZTOF LEWALSKI* – GDAŃSK

W SPRAWIE RELATIONES DE STATU DIOECESIS Z TERENU METROPOLII WARSZAWSKIEJ W OKRESIE ZABORU ROSYJSKIEGO

Metropolia warszawska została powołana do życia na mocy bulli papieża Piusa VII *Ex imposita Nobis* z 30 czerwca 1818 r. Obejmowała obszar utworzonego w 1815 r. pod egidą Rosji Królestwa Polskiego i składała się z archidiecezji warszawskiej oraz diecezji: sejneńskiej, podlaskiej, płockiej, włocławskiej, sandomierskiej, lubelskiej i krakowskiej. Ta ostatnia uległa w 1849 r. podziałowi na dwie części. Pierwsza obejmowała okręg byłego Wolnego Miasta Krakowa, druga obszar znajdujący się w granicach Królestwa. Taki stan utrzymał się do 1867 r., kiedy władze zniosły diecezję podlaską, a jej teren powierzyły w administrowanie biskupowi lubelskiemu. Z kolei w 1880 r. część diecezji krakowskiej, będącej poza granicami Królestwa, została wyłączona z metropolii warszawskiej i poddana bezpośrednio Stolicy Apostolskiej, z pozostałej zaś części w 1882 r. utworzono diecezję kielecką¹. Ten podział utrzymał się do końca rosyjskiego panowania w Królestwie².

Relationes de statu dioecesis, czyli relacje o stanie diecezji to interesujące źródła do dziejów Kościoła lokalnego. Na ich temat istnieje już spora literatura³. Obowiązek nadsyłania do Rzymu regularnych sprawozdań ze stanu diecezji nałożyła na biskupów bulla papieża Sykstusa V z 1585 r. Był to m.in. sposób kontroli realizacji w poszczególnych diecezjach postanowień Soboru Trydenckiego (1545-

*Krzysztof Lewalski – dr historii, adiunkt w Instytucie Historii Uniwersytetu Gdańskiego.

¹ B. Kumor, *Historia Kościoła. Czasy najnowsze 1815-1914*, cz. 7, Lublin 1991, s. 82-85, 138, 364, 399.

² Władze rosyjskie opuściły Królestwo w sierpniu 1915 r. w czasie I wojny światowej.

³ *Bibliografia źródeł watykańskich cytowanych w polskich periodykach 1946-1990*, Warszawa 2000, s. 122-135; W. Wójcik, *Wizytacje biskupów polskich «ad limina» do roku 1911*, „Prawo Kanoniczne”, 18 (1975) nr 3-4; M. Grzybowski, *Stan diecezji płockiej na podstawie relacji «ad limina» biskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego z 1910 r.*, „Studia Płockie”, 7 (1979); B. Kumor, *Relacja wikariusza apostolskiego, biskupa Antoniego Junoszy Galeckiego, o stanie wikariatu apostolskiego w Krakowie z dnia 1 VI 1872 roku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 78 (2002) s. 161-177.

-1563). Polscy biskupi mieli je nadsyłać co cztery, potem co pięć lat. W praktyce z różnych powodów terminów tych ściśle nie przestrzegano. Materiał w nich zawarty miał bardzo różnorodny charakter. Relacje o stanie diecezji składano z reguły podczas wizytacji biskupich „ad limina”, czyli odwiedzin Rzymu. W 1725 r. wydano specjalną instrukcję, według której należało sporządzać sprawozdania⁴. Obowiązywała ona aż do początku XX wieku. Relacje opracowywane na podstawie instrukcji z 1725 r. składały się z 8 rozdziałów. Dostarczały wiadomości na temat stanu materialnego diecezji, biskupa, duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego, zakonów żeńskich, seminarium, miejsc kultu oraz wiernych. Informowano w nich również o potrzebach i wysuwano postulaty. Było zrozumiałe, że ich wartość informacyjna u progu XX wieku była daleko niewystarczająca. Pytania instrukcji nie obejmowały wielu nowych problemów i zagadnień, przed którymi szczególnie na przełomie XIX i XX wieku stanął Kościół. Na mocy dekretu Kongregacji Konsystorialnej „de relationibus dioecesanis” z 31 grudnia 1909 r. sprawozdania miały być sporządzane według nowego kwestionariusza obejmującego 150 pytań⁵. Dekret wprowadzał też nowe terminy składania odwiedzin „ad limina”, począwszy od 1 stycznia 1911 r. biskupi mieli je odbywać co 5 lat. Z uwagi jednak, że w pierwszym roku nie mogli wszyscy biskupi ich rozpocząć, dekret ściśle określał, z których prowincji i w którym roku mieli przybywać biskupi ordynariusze do Rzymu. Dla polskich biskupów był to rok 1913⁶.

Kwerenda przeprowadzona w 1962 r. przez pracowników naukowych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w archiwach watykańskich przyniosła dla interesującego okresu informacje o relacjach z diecezji krakowskiej (1828, 1833), płockiej (1823, 1828) oraz wrocławskiej (1843)⁷. Z ustaleń dokonanych przez Walentego Wójcika w sprawie wizytacji biskupów polskich „ad limina” wynika, że w okresie po 1818 r. aż do 1911 r. liczba wizytacji z diecezji metropolii warszawskiej wyniosła 20: janowska (1831), kielecka (1897), krakowska (1828, 1833, 1872, 1877, 1881), lubelska (1837), płocka (1823, 1828, 1831), sandomierska (1825, 1828, 1851, 1863, 1896), warszawska (1895) i wrocławska (1843, 1848, 1851)⁸. Ponadto trzeba wspomnieć o relacji o stanie diecezji wrocławskiej złożonej podczas wizyty „ad limina” biskupa Stanisława Zdzitowieckiego w 1906 r. i opublikowanej w „Kronice Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” w 1907 r.⁹, a także o kopii relacji o stanie diecezji płockiej z 1910 r. znajdującej się w Archiwum Diecezjalnym w Płocku, i jak wynika z jej omówienia przez Michała Grzybowskiego,

⁴ J. Kłoczowski, *Kwerenda polska w archiwach watykańskich w 1962 roku*, „Przegląd Historyczny”, 55 (1964) z. 2, s. 259-260.

⁵ Wójcik, *Wizytacje biskupów polskich*, s. 158-160.

⁶ I. Lasocki, *O sprawozdaniach diecezjalnych i nawiedzaniu przez Biskupów Progów Apostolskich*, „Miesięcznik Pastorski Płocki”, 6 (1910) s. 136-137.

⁷ Kłoczowski, *Kwerenda polska*, s. 261-262.

⁸ Wójcik, *Wizytacje biskupów polskich*, s. 163-164.

⁹ *Relatio de statu dioecesis Wladislaviensis seu Calissiensis*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej”, 1 (1907) nr 2, s. 34-39; nr 3, s. 71-76.

sporządzonej już według nowego kwestionariusza¹⁰. Ponadto należy wymienić *Relatio de statu Dioecesis Kielcensis* z 1913 r. przechowywane w Archiwum Diecezjalnym w Kielcach, na które powołują się w swoich opracowaniach Adam Ludwik Szafrąński oraz Daniel Olszewski¹¹.

Podczas kwerendy w Archiwum Watykańskim w 2006 r. autor dotarł do czterech relacji z lat 1912-1913 sporządzonych zgodnie z nowym kwestionariuszem. Są to relacje dotyczące diecezji wrocławskiej, płockiej, sandomierskiej i kieleckiej: *Relatio de statu dioecesis Wladislaviensis seu Calissiensis* podpisana przez biskupa Stanisława Zdzitowieckiego 17 sierpnia 1912 r. (maszynopis, 57 stron), *Relatio de statu Ecclesiae Plocensis, quam occasione Visitationis Sacrorum Liminum Episcopus Plocensis Sacra Congregationi Consistoriali Exhibuit anno Domini 1913, die vero 12 mensis Aprilis* podpisana przez biskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego 5 kwietnia 1913 r. (druk, 8 stron), *Relatio de statu dioecesis Sandomiriensis, ad normam ordinis a S. Apostolica Sede per decretum de die 31 mensis decembris 1909 anno statuti confecta* podpisana przez biskupa Mariana Ryxa 20 grudnia 1913 r. (rękopis, 65 stron) oraz *Relatio de statu Dioecesis Kielcensis continens responsa in singulos articulos Normarum hac in re a S. Congregatione Consistoriali praescriptarum ab Episcopo eiusdem Dioecesis S. Sedi Romanae 1913 anno exhibita* bez podpisu (maszynopis, 33 strony)¹². Ostatnia wymieniona relacja to z pewnością ta sama, która znajduje się w Kielcach. Wyjaśnienia wymaga krótkość relacji z diecezji płockiej. Wynikała ona z faktu, że w relacji ograniczono się jedynie do informacji na temat tego, co stanowiło novum w stosunku do ostatniej relacji złożonej 14 kwietnia 1910 r. Nie bez znaczenia był tu też fakt, że relację składał ten sam biskup. W takim przypadku pierwsze relacje zazwyczaj były obszerniejsze niż późniejsze.

Relacje według nowych przepisów składały się z 16 rozdziałów (Caput) poprzedzonych wstępem, w którym podawano informację o urzędującym biskupie (m.in. wiek, miejsce urodzenia, datę konsekracji i objęcia diecezji) oraz krótką charakterystykę sytuacji społeczno-religijnej w diecezji (1-2).

Caput I: *Generalia de statu materiali* (3). Zajmował się sprawami ogólnymi oraz stanem materialnym diecezji. Historia diecezji, jej obszar, przynależność państwowa, miasto biskupie, liczba katolików i wyznawców innych konfesji i religii, ogół ludności, największe miasta, liczba księży świeckich, emerytowanych,

¹⁰ *Relatio de statu Ecclesiae Plocensis, quam occasione visitationis sacrorum liminum Episcopus Plocensis Sacra Congregationi Consistoriali exhibuit Anno Domini 1910, die vero mensis Aprilis* podpisana przez biskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego 24 marca 1910 r., M. Grzybowski, *Stan diecezji płockiej*, s. 205-206. Autor pisze, że relacja z 1910 r. była pierwszą od 1896 r., kiedy to relację Stolicy Apostolskiej o stanie diecezji złożył biskup Michał Nowodworski (1889-1896).

¹¹ A. L. Szafrąński, *Teologia pastoralna w diecezji kieleckiej w XIX w.*, „Nasza Przeszłość”, 57 (1982) s. 48, 69; D. Olszewski, *Kościół katolicki a ruch społeczne na ziemiach polskich w końcu XIX i na początku XX w.*, w: *Spółczesność polskie XVIII i XIX wieku. Studia o aktywności społecznej oraz jej politycznym uwarunkowaniu*, t. 8, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1987, s. 241; Idem, *Polska kultura religijna na przełomie XIX i XX wieku*, Warszawa 1996, s. 159, 176.

¹² Archivio Segreto Vaticano, Congregazione Concistoriale, *Relationes Dioecesium*: 949 (Wladislavien 1912), 420 (Kielcen 1913), 636 (Plocen 1913), 782 (Sandomiren-Radomen 1913).

zakonników, księży bez funkcji kościelnych, alumnów, liczba kapituł, parafii (największa, najmniejsza), dekanatów, wicedekanatów, kościołów filialnych, kaplic, istniejące zakony, klasztory, instytucje religijne.

Caput II: *De fide et de cultu divino* (4-17). Dotyczył spraw wiary i kultu. Warunki sprawowania kultu (stosunek władz państwowych, ustawodawstwo), stan świątyń, liczba nowowybudowanych bądź ich potrzeba, istnienie inwentarzy majątku kościelnego, zabytki sztuki sakralnej (księgi, obrazy, rzeźby itp.), ochrona kościołów, troska o należyty wystrój ich wnętrz, dostępność dla wiernych, czy wykorzystywano je do innych celów niż kult religijny, czy konfesjonały były zgodne z przepisami kościelnymi, sposób zabezpieczenia relikwii i starych dokumentów, istnienie lokalnych zwyczajów liturgicznych, występowanie herezji, sekt bądź innych błędów, funkcjonowanie ciał cenzorskich.

Caput III: *De iis, quae ad Ordinarium pertinent* (18-32). Omawiał kwestie dotyczące biskupa ordynariusza. Uposażenie, miejsce zamieszkania oraz osoby z nim zamieszkujące, pełnomocnictwa udzielone przez Stolicę Apostolską, zachowywanie obowiązku rezydencji, nabożeństwa odprawiane przez biskupa, listy pasterskie, rezerwaty, liczba bierzmowanych, zapotrzebowanie na księży, wizytacje i objazdy diecezji, sposób podawania do publicznej wiadomości praw i zarządzeń Kościoła oraz ich przestrzeganie, odbywanie synodów diecezjalnych, zjazdy duchowieństwa, spotkania episkopatu metropolii warszawskiej, kontakty z władzą cywilną, ich charakter.

Caput IV: *De curia dioecesana* (33-39). Zawierał informacje na temat funkcjonowania kurii diecezjalnej. Wikariusz generalny, inny urzędnicy kurii diecezjalnej, egzaminatorzy i sędziowie prosynodalni, trybunał kościelny, warunki lokalowe, sposób przechowywania dokumentów, archiwum, taksa obowiązująca w kurii, środki na jej utrzymanie, subwencje państwowe.

Caput V: *De clero generatim* (40-51). Poruszał zagadnienia dotyczące duchowieństwa diecezjalnego. Ogólny stan moralności duchowieństwa, znajomość doktryny katolickiej posłuszeństwo wobec biskupa i papieża, stosunki wśród duchowieństwa, zachowywanie przepisów w sprawie noszenia stroju duchownego (sutanny), sposoby pogłębiania przez duchowieństwo życia duchowego, rekolekcje kapłańskie, konferencje dekanalne, dyskusje nad zagadnieniami z zakresu teologii moralnej i liturgiki, organizowanie okresowych egzaminów dla duchowieństwa w celu pogłębienia wiedzy teologicznej, sytuacja księży emerytów i chorych, duchowni bez zajęcia oraz powody tej sytuacji, duchowni zaangażowani politycznie, przypadki nagannego prowadzenia się, suspensy oraz porzucenie stanu duchownego, źródła utrzymania.

Caput VI: *De Capitulis* (52-62). Dotyczył istniejących w diecezji kapituł (katedralna, kolegiacka). Ich skład (prałaci, kanonicy tytularni, honorowi), tryb powoływania członków, uposażenie, statuty, przywileje kapituł oraz prawo wyboru przez kapitułę katedralną wikariusza generalnego podczas *sede vacante*.

Caput VII: *De paroeciis earumque rectoribus* (63-81). Dotyczył parafii oraz ich rządców. Kategorie parafii, procedura obsady probostw, uposażenie parafii i duchownych, warunki mieszkaniowe proboszcza i wikarych, obecność kobiet na plebaniach, wypełnianie obowiązków związanych z administrowaniem i duszpa-

sterstwem, jak prowadzenie archiwum parafialnego, ksiąg chrztów, małżeństw oraz zgonów, przestrzeganie obowiązku przebywania na parafii, udzielanie sakramentów, nauka katechizmu, odprawianie mszy. Istniejące formy i przejawy religijności i pobożności (przystępowanie do Eucharystii, pobożne bractwa i związki, miejscowe zwyczaje, nabożeństwa paraliturgiczne, rekolekcje, misje itd.), inicjowanie przez duchowieństwo wśród wiernych działalności społecznej.

Caput VIII, Art. I: *De Seminario dioecetano* (82-100), Art. II: *De Seminario interdioecetano seu regionali* (101). Poświęcony funkcjonowaniu seminarium diecezjalnego oraz międzydiecezjalnego. Warunki lokalowe (stan budynku, budowa, remonty), źródła utrzymania, kierownictwo oraz kadra seminarium (rektor, wicerektor, ojciec duchowny, profesorowie), liczba seminarzystów z diecezji i spoza niej, liczba studiujących w Akademii Duchownej w Petersburgu lub zagranicą (Rzym, Innsbruck, Fryburg), sposoby formowania życia wewnętrznego i pobożności wychowanków (modlitwa, medytacje, ćwiczenia duchowe, rekolekcje, konferencje, odbywanie spowiedzi, przyjmowanie Eucharystii), program i przedmioty nauczania, wizytacje biskupie, przyjmowanie święceń niższych i wyższych, spędzanie wakacji przez alumnów oraz stosunek kleryków do obowiązku służby wojskowej.

Caput IX: *De institutis religiosis virorum* (102-106) oraz Caput X: *De institutis religiosis mulierum* (107-113). Podawały informacje o męskich i żeńskich zgromadzeniach zakonnych: ich liczebność, działalność oraz warunki funkcjonowania.

Caput XI: *De populo generatim* (114-124). Charakteryzował ogólnie stan religijności i moralności wiernych. Przestrzeganie niedzielnego i świątecznego odpoczynku, uczestnictwo w nabożeństwach podczas niedzieli i świąt, zachowywanie postu, przystępowanie do spowiedzi i komunii, dopełnianie chrztu, przypadki ślubów cywilnych, małżeństw mieszanych oraz konkubinatów, troska rodziców o chrześcijańskie wychowanie dzieci w domu i w szkole, udzielanie sakramentu chorych, stosunek wiernych wobec zagadnień społeczno-politycznych, wrogie wobec Kościoła i religii wpływy socjalizmu, masonerii, spirytyzmu itp.

Caput XII: *De iuventutis institutione et educatione* (125-130). Podawał informacje dotyczące wychowania i wykształcenia młodzieży. Stan oraz charakter szkolnictwa publicznego i prywatnego, funkcjonowanie szkół elementarnych, średnich oraz wyższych o ile były takie na terenie diecezji, a także innych instytucji edukacyjno-wychowawczych, panujące w szkolnictwie tendencje (duch chrześcijański czy laicki), pozycja i wykład religii, zakres stosowania zasady koedukacji, pozaszkolne formy edukacji i rekreacji młodzieży.

Caput XIII: *De piis sodalitatibus aliisque religiosis consociationibus* (131-135). Informował o istniejących bractwach modlitewnych, sodalicjach oraz tercjariach.

Caput XIV: *De piis legatis et eleemosynarum collectionibus* (136-141). Wymieniał różne istniejące formy wsparcia materialnego duchowieństwa, instytucji kościelnych oraz świeckich. Legaty, zapisy, zbiórki na misje, świętopietrze, kolekty na potrzeby diecezjalne, w tym na utrzymanie seminarium, na rzecz chorych

i w podeszłym wieku kapłanów, na wsparcie dla ubogich, na restaurację świątyń oraz na inne bieżące potrzeby.

Caput XV: *De operibus piis et socialibus* (142-146). Informował o istniejących w diecezji instytucjach charytatywnych i społecznych. Szpitale, sierocińce, żłobki, domy parafialne, stowarzyszenia robotnicze, rzemieślnicze, kupieckie, kółka rolnicze itp. Czy duchowieństwo w ramach swej misji duszpasterskiej miało do nich swobodny dostęp, czy osoby stojące na czele wspomnianych instytucji okazywali należny szacunek biskupowi i papieżowi, czy prowadzili je zgodnie z zasadami wiary i moralności chrześcijańskiej oraz czy kierunek ich działalności odpowiadał oczekiwaniom Stolicy Apostolskiej.

Caput XVI: *De editione et lectione librorum et diariorum* (147-150). Poruszał zagadnienia wydawnictwa oraz czytelnictwa książek i czasopism. Książki i czasopisma przynoszące moralne szkody wydawane bądź docierające na teren diecezji z innych ośrodków, prasa wroga wobec Kościoła (socjalistyczna, liberalna, żydowska), środki podejmowane przez duchowieństwo w celu przeciwdziałania ich wpływowi, wydawnictwa diecezjalne oraz tytuły prasy katolickiej i inne godne polecenia.

Liczba znanych relacji dotyczących diecezji Królestwa Polskiego po 1818 r. nie jest kompletna. Luki wśród relacji można do pewnego stopnia tłumaczyć sytuacją Kościoła rzymskokatolickiego w Królestwie, szczególnie po stłumieniu powstania styczniowego, długoletnie wakaty na stolicach biskupich oraz zakaz bezpośrednich kontaktów hierarchów ze Stolicą Apostolską. Ta ostatnia okoliczność oznaczała, że wszelka korespondencja biskupów z Rzymem musiała odbywać się via Petersburg i tym samym podlegać cenzurze władz, dotyczyło to więc również relacji. Wydaje się jednak, że docierały one do Rzymu z pominięciem pośrednictwa władz rosyjskich, lub, jak można domniemywać, przekazywano władzom wersję oczyszczoną z nieprawomyślnych informacji a pełną przekazywano do Rzymu¹³. Ta ostatnia kwestia wymaga jednak zbadania. Oczywiście nie można zakładać, że zawsze relacje zawierały treści, które mogły wystawiać autorów relacji na represje władz. Na przykład wspomniana wyżej relacja o stanie diecezji włocławskiej z 1906 r. przedstawiona przez biskupa Stanisława Zdzitowieckiego w Rzymie podczas wizyty „ad limina” opublikowana została na łamach *Kroniki Diecezji Kujawsko-Kaliskiej*. W tym przypadku jednak można mieć uzasadnione wątpliwości czy była to wersja kompletna? Czasami biskupi, aby nie narażać się władzom pisali w relacjach oględnie lub stosowali przemilczenia, w Rzymie zaś podczas osobistego kontaktu z papieżem bądź prefektem Kongregacji Soboru sami udzielali dodatkowych ustnych lub pisemnych informacji i wyjaśnień. Poza tym w Rzymie zdawano sobie sprawę, że niektóre przemilczenia bądź lakoniczność w relacjach były spowodowane sytuacją Kościoła w państwie carów. Wymowny jest tu fragment obszernego tajnego raportu władz carskich z 1911 roku o antypaństwowych wystąpieniach duchowieństwa rzymskokatolickiego w Cesarstwie i Królestwie Polskim. Jego autor pisał, że przy rozpracowywaniu

¹³ Na przykład relacja o stanie diecezji płockiej z 1913 r. podając istniejące żeńskie zgromadzenia religijne wymieniała obok działających za wiedzą i przy aprobacie władz, także te funkcjonujące „absque gubernii scitu et consensu”.

tajnych kontaktów episkopatu z Rzymem należy obserwować jak będzie realizowany dekret *de relationibus dioecesanis* z 1909 zobowiązujący biskupów do składania sprawozdań o stanie diecezji. Termin dla diecezji rzymskokatolickich w Rosji przypadał na 1913 r., pojawiała się zatem okazja prześledzenia, jaką drogą sprawozdania te będą dostarczane do Rzymu¹⁴.

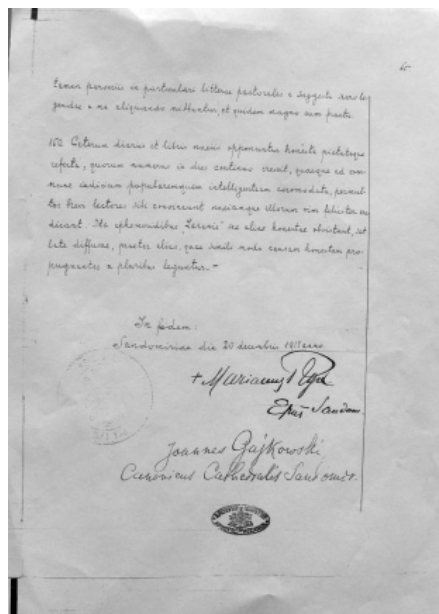
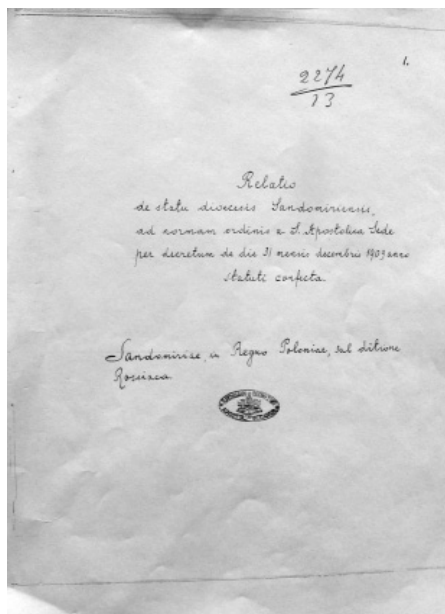
Wachlarz informacji dostarczanych przez relacje jak widać z przeglądu treści poszczególnych rozdziałów jest szeroki i daje rozległy obraz sytuacji Kościoła lokalnego. Wartość źródłowa relacji jest zatem nieoceniona. Choć należy zdawać sobie sprawę, że są to źródła syntezujące i dopiero skonfrontowanie informacji w nich zawartych z relacjami jednostek hierarchicznie niższych, mam tu na myśli raporty powizytacyjne dziekanów czy raporty o stanie moralności parafii, pokazałoby, jak wyglądał ów obraz w szczegółach i co z niego docierało do Rzymu. Należy mieć nadzieję, że kontynuacja kwerend w Archiwum Watykańskim oraz w archiwach diecezjalnych w Polsce przyniesie informacje o dalszych *Relationes de statu dioecesis* dotyczących obszaru metropolii warszawskiej.

¹⁴ Gosudarstwiennyj Archiw Rossijskoj Fiederacji – Moskwa, f. 215, op. 1, d. 409 (*Siekrietnaja zapiska o protivogosudarstwiennyh wystuplenijach rimskokatoliczeskich vlastiej i duchowienstwa*), k. 12.

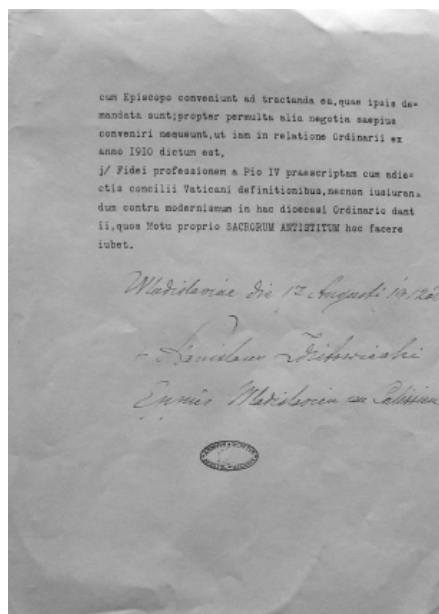
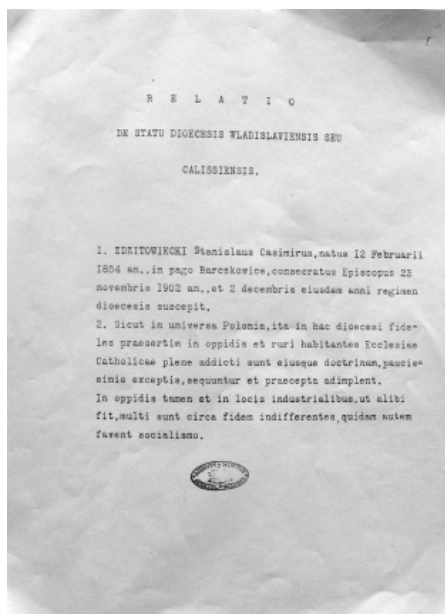
**IN SACHEN „RELATIONES DE STATU DIOECESIS” AUS DEM TERRITORIUM
DER METROPOLIE WARSCHAU IN DER RUSSISCHEN TEILUNGSZEIT****Zusammenfassung**

Berichte über den Zustand von Diözesen stellen immer interessante Quellen zur Geschichte der Ortskirchen dar. Die Zahl der bekannten Berichte aus dem Gebiet der 1818 gegründeten Metropole Warschau bleibt trotz der durchgeführten Quärenden weiterhin unvollständig – für die Zeit nach 1818 bis zum Jahre 1913 beträgt sie 26. Bis 1910 wurden diese nach einer noch aus dem Jahre 1725 stammenden Instruktion angefertigt. Es ist daher verständlich, dass ihr Informationswert an der Schwelle des 20. Jahrhunderts weitgehend unzureichend war. Viele neue Probleme und Fragen blieben unberücksichtigt, vor die sich die Kirche an der Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert gestellt sah. Im Zusammenhang damit sollten die Quärenden kraft des Dekrets der Konsistorialkongregation vom 31. Dezember 1909 „de relationibus dioecesis” nach einem neuen Fragebogen angefertigt werden, der 150 Fragen enthielt. Auf diese Weise lieferten sie viele neue und detaillierte Informationen über den materiellen Zustand der Diözese, Fragen des Glaubens und des Kultes, den Bischof und den Klerus, die Diözesankurie, die Kapitel, das Priesterseminar, das Funktionieren der Pfarreien, die Religiosität, die Erziehung sowie die sozio-politische Situation. Zu dieser Gruppe von Berichten gehören die im vorliegenden Artikel besprochenen Berichte über den Zustand der Diözesen Kielce, Płock, Sandomierz und Kielce aus den Jahren 1912-1913.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich

Pierwsza i ostatnia strona relacji o stanie diecezji sandomierskiej z 1913 roku

Pierwsza i ostatnia strona relacji o stanie diecezji włocławskiej z 1912 roku

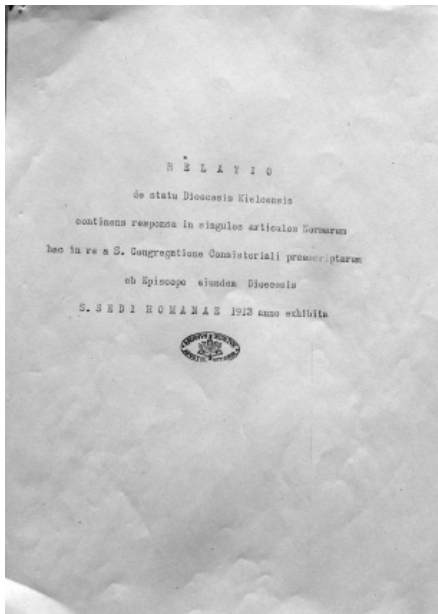
- 8 -

His non indigem censui adire quaedam rationem „statisticam“ ex anno 1912 hactenus:

toti sacri cathedri in diocesi numero.	30,824
maritali sexu	10,225
matrimonii in vita nuptio	6,485
matrimonium per divortium ruptum	4
praecipua paschali non impluerunt	5,905
matrimonium raris cum protestantibus, caeteris	
acceptis, iuxta ex dispositione S. Sedis	5
pari et pariter ad hanc Communionem admitti	57,065
occiderunt ex iudicio	1
ex haereticis et schismaticis	143
laborant, qui emigraverunt in Borussiae sine	
alioquin	22,097
maris	
foeminae	15,757

Plowia, die 5 Aprilis 1913.
+ Antonius Juliusz, Praeceptor
Episcopii Płocensis

Pierwsza i ostatnia strona relacji o stanie diecezji płockiej z 1913 roku

Iuxta sunt enumeratas bonae edicte velut:

„Fides Catholicus“ „Gazeta Religiozna“ „Fascia“
„Praca Robotna“ „Przegląd Katolicki“ „Haró“
„Młód Katolicka“ „Kronika Rodzina“ „Opisisko“
et multae aliae.

Libri boni diffunduntur.

Lectiones, subnotationes et quaecumque
cooperationem operantis „Zerzale“, iuxta a pro-
gressu hactenus maxime editae in Archidiecesi Ver-
saviensi et diffunduntur praecipue inter incolae
rurales, ab hisque subtrahit debitam reverentiam Ju-
dicialitati Societatis, nec non eos labore studet he-
reticis plantis atque odio erga aliam, classiam
culturae, interdum in Dioecesi Kielcensi sub potius
deneganda absolutio et sacramentorum, sacramen-
talium atque sepulture sacrosanctio, exceptis
tribus absolutio a decanis et postea a pontificatio-
rio Cathedrali et exceptis sacramentis legitimis pre-
infantibus, eo necesse est in articulo mortis, nisi
lectiones et subnotationes diocese legitime operanti-
dis abirent.

Pierwsza i ostatnia strona relacji o stanie diecezji kieleckiej z 1913 roku